

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII DE SECURITATE**

**Etnopolitică și relații internaționale:
identitatea aromânească în context politico-diplomatic
sud-est european**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Vasile Vese

Student-doctorand:
Viorel Stănilă

CLUJ-NAPOCA

2016

CUPRINS

ABREVIERI ȘI ACRONIME.....	6
Precizări de redactare.....	12
CAPITOL INTRODUCȚIV.....	13
Argument.....	13
Importanța temei.....	17
Ipoteza de cercetare.....	19
Teza fundamentală a lucrării.....	22
Obiectivele principale ale lucrării.....	28
Așezarea temei în contextul cercetărilor științifice.....	28
Precizări metodologice.....	32
Limitele cercetării.....	32
CAPITOLUL I. Istoria recentă a neoaromânismului.....	35
I.1. Acțiuni ale Asociației „Comunitatea Armânjilor din România” și ale Consiliului (Makedon)Armân pe plan european și internațional.....	40
I.2. Acțiuni ale Asociației „Comunitatea Armânjilor din România” și ale Consiliului (Makedon)Armân pe plan regional.....	53
I.3. Acțiuni ale Asociației „Comunitatea Armânjilor din România” și ale Consiliului (Makedon)Armân în România.....	63
I.3.1. În plan politic.....	63
I.3.2. În plan comunitar.....	73
I.3.3. În plan mediatic.....	77
I.3.4. În plan educațional.....	83
A. La nivel pre-universitar.....	83
B. În plan universitar și academic.....	89
B.1. Universitatea din București.....	89
B.2. Universitatea „Ovidius” din Constanța (UOC).....	90
B.3. La Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj.....	93
B.4. La Institutul de Filologie Română „Al. Philippide” din Iași al Academiei Române.....	93
C. Pe plan internațional.....	93
I.3.5. În plan cultural.....	96
I.3.6. În plan juridic.....	101
I.3.7. Acțiuni ale ACAR și CMA în relațiile cu instituțiile statului român.....	107

A. Guvernul României.....	108
B. Departamentul pentru Relații Interetnice (DRI).....	108
C. Consiliul Național al Minorităților (CNM).....	110
D. Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD).....	110
E. Administrația Prezidențială.....	111
F. Ministerul Educației.....	111
G. Ministerul Culturii.....	112
I.3.8. În plan religios.....	113
CAPITOLUL II. Istoria timpurie a neoarmânismului.....	120
CAPITOLUL III. Neoarmânismul în context politico-diplomatic sud-est european.....	163
III.1. Republica Elenă.....	170
III.1.1. Etapa premergătoare războiului civil (1943-1946).....	171
III.1.2. Etapa războiului civil (1946-1949).....	173
III.1.3. Etapa post-conflict și a revenirii la pluri-partidism (1949-1967).....	177
III.1.4. Etapa regimului de dictatură militară (1967-1974).....	180
III.1.5. Etapa revenirii la democrație (1974-1981).....	190
III.1.6. Etapa consolidării democrației interne și a rolului european al Greciei (1981-1991).....	195
III.1.7. Etapa redeschiderii problemei aromâne (1991-prezent).....	201
A. Problema minorității albaneze ceame din Grecia în relațiile cu Albania.....	202
B. Problema minorității slave din Grecia în relațiile cu Republica Macedonia.....	207
C. Problema minorității slave din Grecia în relațiile cu Bulgaria.....	215
1. Acțiunile interne ale Greciei în chestiunea aromânească după 1991.....	218
2. Acțiunile externe ale Greciei în chestiunea aromânească după 1991.....	224
III.2. Republica Albania.....	241
III.2.1. Situația aromânilor din Albania în perioada regimului comunist (1946-1991).....	241
III.2.2. Perioada postcomunistă.....	244
A. Problema minorității elene din Albania în relațiile cu Grecia.....	244
B. Problema minorității (slavo)macedonene din Albania în relațiile cu R. Macedonia.....	249
C. Problema minorității bulgare din Albania în relațiile cu Bulgaria.....	250

III.2.3. Situația aromânilor din Albania după căderea regimului comunist – studiu de caz.....	251
1. În plan instituțional.....	251
2. În plan legislativ.....	256
3. În plan științific.....	258
4. În plan mediatic.....	259
5. În plan neguvernamental.....	260
a. Mediul asociativ aromânesc.....	260
b. Mediul asociativ albanez.....	263
6. Recensământul populației și proprietăților din Albania (2011).....	265
7. În planul relațiilor bilaterale România–Albania.....	270
8. În planul organizațiilor internaționale.....	272
III.3. Republica Macedonia.....	277
III.3.1. Situația aromânilor din R. Macedonia în perioada regimului comunist (1944-1991).....	277
III.3.2. Perioada post-comunistă (1991-prezent).....	280
A. Problema macedoneană în relațiile dintre R. Macedonia și Grecia după 1991.....	281
B. Problema minorității albaneze din R. Macedonia în relațiile cu Albania după 1991.....	284
C. Problema macedoneană în relațiile R. Macedonia cu Bulgaria după 1991.....	287
III.3.3. Aromânii din R. Macedonia după căderea regimului communist.....	290
III.4. Republica Bulgaria.....	307
III.4.1. Situația generală a minorităților etnice din Bulgaria în perioada regimului comunist.....	307
A. Minoritățile reciproc înrudite în relațiile dintre Bulgaria și Grecia după 1945.....	307
B. Minoritatea (slavo)macedoneană în relațiile dintre Bulgaria și R. Macedonia după 1945.....	309
III.4.2. Situația aromânilor din Bulgaria după căderea regimului comunism.....	312
CONCLUZII.....	318
A N E X E.....	330
Anexa nr. I.1. – Voința armânjilor (Vrearea a armânjilor).....	331
Anexa nr. I.2. – <i>Documents for Cross-border Cooperation of the Aromanians in the Balkans.....</i>	332

Anexa nr. I.3 – Scrisoarea Asociației Aromâne “Picurarlu de la Pind” din Dobrogea către conducerile organismelor CoE.....	333
Anexa nr. I.4. – Scrisoarea amb. Greciei și Bulgariei către Secretarul General al CoE, contra acordării statutului participativ pentru CMA.....	338
Anexa nr. I.5. – Scrisoarea Asociației Culturale „Aromânii din Albania” către conducerile organismelor CoE contra acordării statutului participativ pentru CMA.....	342
Anexa nr. I.6. – Nistor BARDU, <i>AmicusThede Kahl, sed magis amica veritas</i> , cotidianul albanez „Shqip”, 26 iulie 2010.....	346
Anexa I.7. – Proiectul monumentului makedonarmân de la Constanța.....	349
Anexa I.8. – Scrisoarea lui Hristu Goci contra amendării Art. 1 din legea nr. 299/2007.....	350
Anexa nr. II.1. – Raportul sintetic nr. 569/P din 31august 1941 al Legației României la Tirana și alte documente diplomatice.....	353
Anexa nr. II.2. - Declarația ACAR de la Slobozia, 18 ianuarie 2004.....	360
Anexa nr. III.1. - Act de identitate albanez în care e menționată naționalitatea română.....	361
Anexa nr. III.2. – Propunerea lui Hristu Goci de înființare a unui partid neoaromânist în Albania.....	362
Anexa nr. III.3. - Elvis TOCI, <i>Chestiunea aromânească și febra greacă</i> , revista albaneză „MAPO”, 13 februarie 2011.....	363
Anexa nr. III.4. – Athanas TONA, <i>Albania de Sud și hidra revizionismului pan-epirot</i> , cotidianul albanez „55”, 7 februarie 2014.....	365
BIBLIOGRAFIE	370
Bibliografie în limba română.....	370
Izvoare.....	370
Lucrări de referință.....	371
Studii și capitole din cărți.....	374
Lucrări de interes general.....	376
Articole.....	377
Surse internet.....	383
Bibliografie în limbi străine.....	384
Izvoare.....	384
Lucrări de referință.....	385
Studii și capitole din cărți.....	389
Lucrări de interes general.....	392
Articole.....	392
Surse internet.....	397

Cuvinte-cheie: aromâni, discriminare, etnopolitică, identitate etnică, identitate națională, makedonarmânji, minorități naționale, neoaromânism, reprezentări sociale, români sud-dunăreni, separatism etnic.

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

În **Capitolul Introductiv** sunt prezentate succint rolul și locul aromânilor în istoria poporului, de la primele atestări ale cronicarilor bizantini până la cezura politico-ideologică impusă de regimul comunist în România, în privința informării publice și a implicării statului român în protejarea identității etnice și culturale a românilor sud-dunăreni.

Importanța temei mele de cercetare reiese din implicațiile pentru coeziunea națională ale manifestărilor etnice separatiste provocate prin supralicitarea unor trăsături culturale, lingvistice sau regionale ale unui grup din populația majoritară în România:

- rescrierea istoriei mai vechi și a celei recente a românilor;
- crearea unui model pentru exaltarea particularismelor, care să amplifice diviziunile regionale în corpul național și eventualele tendințe centrifuge ale identităților regionale;
- obstrucționarea implicării diplomatice a României în sprijinul comunităților istorice înrudite din vecinătate.

Din aceste precizări decurge dubla **motivare** a utilității pe care o are lucrarea mea:

- științifică, prin actualizarea, coroborarea și sistematizarea informațiilor existente asupra unor aspecte ale chestiunii aromânești și prin contracararea unor abordări pseudo-științifice care contestă etnogeneza poporului român și confiscă porțiuni din istoria lui;
- instituțională, prin elaborarea unui produs suficient de aplicat și de accesibil decidentului politic, pentru înțelegerea fenomenului identitar în discuție și inițierea unor măsuri în consecință. În *Programul de guvernare 2013-2016*, Obiectivul nr. 8 este reprezentat de „Apărarea și promovarea activă a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților/comunităților românești din statele din vecinătatea României, în conformitate strictă cu standardele europene și, acolo unde este aplicabil, cu respectarea criteriilor politice de aderare la UE”. În conformitate cu Direcția de acțiune nr. 13, promovarea și apărarea intereselor și identității românilor din afara granițelor se face prin aplicarea deplină a *Legii nr. 299/2007 privind sprijinul acordat românilor de pretutindeni*, modificată prin *Legea 176/2013*.

De asemenea, între obiectivele naționale înscrise în *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015- 2019* figurează „promovarea identității naționale” (ONS 19, I.1.3.22, p. 9).

În cercetarea mea am plecat de la **ipoteza** că fenomenul identitar studiat, denumit *neoaromânism* de acad. Matilda Caragiu-Marioțeanu, nu reprezintă doar adecvarea la realitățile contemporane a eforturilor de supraviețuire etnică ale aromânilor, ci este o formă de separatism/secesionism etnic, conform definiției date de C.H. Williams¹:

- s-a constituit ca mișcare de renaștere, care urmărește să redea identitatea culturală grupului, ca entitate formal independentă;
- liderii mișcării sunt pătrunși de unicitatea destinului și de contribuția pe care comunitatea lor o poate aduce la binele comun și la civilizația umanității;
- întemeierea statutului individual și de grup pe o origine mitică prestigioasă;
- explicarea „istorică” a destinului tragic al comunității;
- potențarea celor trei mărci ale separației culturale față de majoritate:
 - tradițiile și formele de organizare specifice grupului minoritar (pentru întărirea barierelor față de mediul extern, ca modalități de excludere și ca suporturi pentru practici specifice);
 - specificul lingvistic – solicitarea introducerii „limbii armâne” în școlile din România, ca disciplină obligatorie de studiu pentru populația școlară aromânească;
 - religia – solicitarea înființării unui episcopat propriu și a dreptului la serviciu religios în „limba armână”.

În acord cu cercetătoarea dr. Maria Koinova de la Universitatea din Warwick, am considerat că secesionismul etnic este un instrument etnopolitic, în sensul originar al conceptului de etnopolitică, formulat în 1981 de Joseph Rothschild, profesor de istorie și științe politice la Columbia University:

... a process of mobilizing ethnicity from a psychological or cultural or social datum into political leverage for the purpose of altering or reinforcing...systems of structured inequality between and among ethnic categories. [In this process, ethnopolitics] stresses, ideologizes, reifies, modifies, and sometimes virtually re-creates the putatively distinctive and unique cultural heritages of the ethnic groups that it mobilizes ².

Teza fundamentală a lucrării mele este că fenomenul identitar studiat, mai ales în forma lui observată în România, nu este rezultatul unui proces natural de diferențiere în interiorul românității, ci este creația unui proiect etnopolitic de subminare a coeziunii naționale a românilor și de creare a unei probleme etnice artificiale în contextul confruntării dintre democrațiile liberale occidentale și blocul comunist estic, în anii 1970-1980. Deși Războiul Rece s-a terminat în urmă cu peste 25 de ani, proiectul neoaromânist a fost continuat, cu efectele din prezent.

¹ Colin H. WILLIAMS, *Ethnic Separatism*, Cahiers de géographie du Québec, vol. 24, no. 61, 1980: 51 sqq.

² Joseph ROTHSCCHILD, *Ethnopolitics: A Conceptual Framework*, Columbia University Press, New York, 1981: 2 sq., apud Gerd BAUMANN, *The Multicultural Riddle Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*, Routledge, New York and London, 1999: 60 sq.

În actualul context intern și regional, acțiunile etnopolitice pot fi considerate în categoria amenințărilor de tip asimetric prevăzute de *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015- 2019*.

Deoarece curentul identitar neoaromânist este o apariție de dată relativ recentă (primele organizații din România au fost înființate în 1990 și activate în sens separatist în anii 2000), în **stadiul actual al cercetărilor**, bibliografia științifică din domeniu nu este foarte bogată.

Cercetarea mea este îndatorată, în primul rând, unor savanți români contemporani cu origini aromânești: acad. Matilda Caragiu-Marioțeanu, prof. univ. dr. Nicolae-Șerban Tanașoca – directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, prof. univ. dr. Nicolae Saramandu de la Institutul de Lingvistică „Al. Rosetti-I. Iordan” al Academiei Române, prof. univ. dr. Stoica Lascu și conf. univ. dr. Nistor Bardu de la Universitatea „Ovidius” din Constanța, prof. univ. dr. Manuela Nevaci de la Institutul de Lingvistică „Al. Rosetti-I. Iordan” al Academiei Române.

Implicații direct în dezbateră asupra destinului aromânilor în România și în afara granițelor ei, toți acești cercetători au argumentat, prin studii științifice și articole valorificate de mine în lucrare, apartenența istorică a aromânilor la poporul român și au analizat neoaromânismul, unii dintre ei chiar de foarte timpuriu, formulând concluzii și stabilind corelații pe care le-am preluat și pe baza cărora am aprofundat cercetarea de față. Acești autori continuă linia de probitate pe care s-au situat George Murnu, Theodor Capidan, Tache Papahagi, Pericle Papahagi, Valeriu Papahagi, Victor Papacostea ș.a.

Alături de alte contribuții fundamentale la istoria minorităților din România, la teoria identităților și la sociologia relațiilor internaționale, domenii de interes pentru prezenta *Teză*, prof. univ. dr. Vasile Vese de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj a scos în evidență aspecte importante ale mecanismului separării între minorități și majorități etnice, în termenii unei peratologii a identității ca domeniu de pionierat în cercetarea românească: raporturile dintre categoriile frontieră/graniță/limită, aplicate nu numai în sfera dreptului sau a relațiilor internaționale, ci și în domeniile confesional, etnic și lingvistic.

De asemenea, pentru istoria dreptului minorităților în România, de referință rămân lucrările prof. univ. dr. Adrian Ivan – director al Departamentului de Studii Internaționale și Istorie contemporană din Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj.

În legătură directă cu prezentarea activității neoaromânești demnă de remarcat este, între altele, contribuția dr. Emil Țircomnicu, cercetător la Institutul de Etnologie și Foclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române, la care se adaugă propriile mele lucrări.

Literatura străină de specialitate este tratată pe larg în Capitolul al III-lea. **O contribuție personală** este valorificarea în acest capitol a unor surse albaneze inedite pentru cercetarea românească. De asemenea, folosesc în premieră materiale din arhivele unor organizații aromânești.

Principala **contribuție** a *Tezei* mele constă, însă, în sinteza pe care am operat-o pentru a scoate în evidență amploarea și complexitatea proiectului etnopolitic studiat, ca bază pentru o evaluare realizată din perspectiva intereselor de securitate națională ale României.

Pentru redactarea acestei *Tezei*, în afara aportului original, am revăzut și valorificat contribuții ale mele mai vechi, publicate în reviste științifice și de cultură, în limba română sau în limbi străine. În procesul de elaborare a *Tezei* mi-am revizuit unele comentarii, interpretări și evaluări din studiile anterioare.

Abordarea temei este una funcțională și pluridisciplinară, cu noțiuni, concepte și definiții preluate din teoria identităților și din teoria reprezentărilor sociale, pentru descrierea clivajelor identitare la grupul de populație studiat, cu recursuri istorice și de analiză a discursului, cu trimiteri juridice și elemente de teoria relațiilor internaționale, de dreptul minorităților etc.

Organizarea materialului argumentativ respectă principiile tematic și cronologic, pentru capitolele I și II.

În acord cu natura documentației, capitolul III este organizat în prezentări de țară, etapizate în funcție de evoluțiile interne cu relevanță pentru chestiunea aromânească. Organizarea materiei conferă acestor prezentări un caracter sinoptic.

În **primul capitol** al *Tezei* este expusă abordarea multidimensională (internă, regională și internațională) și multistratificată (de comunicare publică și *mass media*, de politică internă și de diplomatie neguvernamentală, culturală, educațională, religioasă) prin care organizațiile afiliate mișcării separatiste studiate își urmăresc obiectivele, pe baza unor documente programatice adoptate în anul 2005 în România, respectiv în 2010 în Albania.

În **al doilea capitol** al *Tezei* este parcursă diacronia în celălalt sens al axei, pentru identificarea surselor din care mișcarea identitară studiată și-a agregat ideologia și a preluat metodele: grupuri de imigranți aromâni din Occident în perioada regimului comunist, proiecte politico-teritoriale din perioada celui de-al Doilea Război Mondial alimentate de vechi revendicări între statele balcanice, geografii mitice și istorii foclorizate instrumentate politic, influențele unor teorii universitare occidentale care contestă apartenența aromânilor, dacoromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor la un trunchi etnic și lingvistic comun în faza protoromână (româna primitivă, româna comună) a etnogenezei poporului și limbii române pe ambele maluri ale Dunării.

Tot în acest capitol este prezentată activitatea unor precursori ai militantismului neoaromânist, ca și reacțiile timpurii față de această formă de separatism în interiorul comunității aromâne din România.

În **al treilea capitol** sunt discutate poziționările statelor sud-est europene relevante (Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria) față de fenomenul identitar studiat: politicile generale față de

minorități, tratamentele aplicate de aceste state aromânilor de pe teritoriul lor, în contextul relațiilor bilaterale grevate de probleme interetnice.

Concluziile Tezei sunt rezervate unor evaluări cu caracter strategic și prospectiv.

În proclamarea statutului de popor regional, fără stat înrudit, decidenții neoaromâniști au prezumat posibilitatea valorificării unor oportunități oferite de tendințele de slăbire a autorității centrale în statele-națiune, în plan extern prin cedarea unor atribute de suveranitate către instituțiile UE, iar în plan intern prin descentralizare.

Alte state sud-est europene se confruntă cu probleme similare: activismul minoritar (slavo)macedonean în Bulgaria și activismul minoritar bulgar în R. Macedonia. În ultimul deceniu, în Kosovo a început să se manifeste un curent de gândire potrivit căruia albanezii din această entitate teritorial-politică albaneză și-ar fi dezvoltat o identitate națională diferită de a celor din Albania.

Departate de a fi un factor de dialog și o punte de legătură, așa cum îl prezintă susținătorii săi, mișcarea neoaromânistă contribuie pe termen mediu și lung la creșterea neîncrederii dintre state, la degradarea relațiilor dintre acestea și la compromiterea organizațiilor internaționale care îl susțin.

Rolul negativ pe care îl are acest fenomen identitar decurge din lipsa legitimității reale și este potențat prin acțiunile altor mișcări separatiste de același tip.

Dacă unii experți și responsabili politici din perioada interbelică vedeau imigrarea în România drept singura soluție de salvare a unora dintre aromâni, astăzi, din cauza acțiunii neoaromâniste în plan intern, regional și internațional, o astfel de variantă ar putea deveni irealizabilă: alienarea aromânilor din România față de românitate delegitimează interesul țării noastre de a se implica în protejarea identității aromânilor la sud de Dunăre, chiar și atunci când apartenența la filonul cultural românesc a fost asumată, cf. Articolului 7 din *Constituția României* și *Legii 299/2007*.

Neoaromânismul este o formă de fragmentare etnică, amenințare de tip asimetric menționată în *Ghidul Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019*.

Amploarea acțiunilor neoaromâniste la toate nivelurile de autoritate în stat și pe plan regional sau european, resursele angajate și sprijinul extern reprezintă parametri care contribuie la relevanța acestui separatism din perspectiva intereselor de securitate și externe ale României.